

СЕКЦІЯ 10 СУДОУСТРІЙ; ПРОКУРАТУРА ТА АДВОКАТУРА

УДК 342.9:347.96

ОСНОВНІ ВИМОГИ ДО КАНДИДАТІВ НА ПОСАДУ СУДДІ ЧЕРЕЗ ПРИЗМУ ВНЕСЕННЯ ЗМІН ДО КОНСТИТУЦІЇ УКРАЇНИ ЩОДО ПРАВОСУДДЯ

Лагнюк О.М., к. ю. н.,
заступник начальника відділу забезпечення
заступника Голови та секретаря судової палати
Вищий спеціалізований суд України
з розгляду цивільних і кримінальних справ

У статті проведено теоретичний аналіз нових вимог та критеріїв до кандидатів на посаду судді через призму опублікованого в газеті «Голос України» від 29 червня 2016 р. № 118 Закону України «Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)». На підставі порівняльного аналізу ст. 127 Конституції України чинної та в редакції Закону України «Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)» розкрито проблеми правового регулювання у цій сфері та висвітлено позиції вітчизняних науковців. Науково обґрунтовано рекомендації стосовно вдосконалення чинного законодавства України.

Ключові слова: суддя, кандидат на посаду судді, вимоги для призначення на посаду судді.

В статье проведен теоретический анализ новых требований и критериев к назначению на должность судьи сквозь призму опубликованного в газете «Голос Украины» от 29 июня 2016 г. № 118 Закона Украины «О внесении изменений к Конституции Украины (касательно правосудия)». На основе сравнительного анализа ст. 127 Конституции Украины действующей и в редакции Закона Украины «О внесении изменений к Конституции Украины (касательно правосудия)» раскрыты проблемы правового регулирования в данной сфере и освещены позиции украинских исследователей. Научно обоснованы рекомендации для усовершенствования действующего законодательства Украины.

Ключевые слова: судья, кандидат на должность судьи, требования к назначению на должность судьи.

Lagnyuk O.M. BASIC REQUIREMENTS TO CANDIDATES ON POST OF JUDGE THROUGH PRISM OF AMENDMENTS TO CONSTITUTION OF UKRAINE AS FOR JUSTICE

The article deals with theoretical analysis of new requirements and criteria to candidates on the post of a judge through the prism of the Law of Ukraine “On making amendments to the Constitution of Ukraine (concerning justice)” published in the Holos Ukrainy newspaper № . 118 of 29 June 2016. On the basis of comparative analysis of the article 127 of the current Constitution of Ukraine and in the edition of the Law of Ukraine “On making amendments to the Constitution of Ukraine (concerning justice)” problems of scientific regulation in this sphere were unveiled and positions of domestic scholars were highlighted. Recommendations as for upgrading current legislation of Ukraine were justified scientifically.

Key words: judge, candidate on the post of a judge, requirements to appointment of the post of a judge.

Постановка проблеми. Важливим чинником становлення України та її стабільного розвитку як правової держави є визначеність на законодавчому рівні основних вимог, які висуваються до кандидатів на посаду судді, оскільки формування високопрофесійного суддівського корпусу для судової системи України є завданням загальнодержавного значення, запорукою підвищення якості здійснення правосуддя й довіри громадськості до нього, а також унеможливлення корупції в судах та, як наслідок, поліпшення міжнародного іміджу України.

Відповідно до схваленої Указом Президента України від 20 травня 2015 р. № 276/2015 Стратегії реформування судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів на 2015–2020 рр. судова реформа, яка визнана першочерговою, включатиме в тому числі і прийняття змін до Конституції України [1].

Так, спочатку був проект Закону про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя) № 3524 від 25 листопада 2015 р. в редакції від 26 січня 2016 р. [2], а уже попередньо схвалений Верховною Радою України 02 лютого 2016 р. Закон України «Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)» від 02 червня 2016 р. № 1401 опубліковано в газеті «Голос України» від 29 червня 2016 р. № 118 (далі – Закон) [3].

При цьому згідно п. 1 розділу II «Прикінцеві та перехідні положення» цей Закон набирає чинності через три місяці з дня, наступного за днем його опублікування, крім ч. 6 ст. 124 Конституції України в редакції цього Закону, яка набирає чинності через три роки з дня, наступного за днем опублікування цього Закону.

Разом з цим аналіз цих нормативно-правових актів свідчить, що окремі положення щодо вимог до кандидатів на посаду судді є

дискусійними. Так, неоднозначним є нормативне закріплення максимально можливого віку для кандидата на посаду судді. Залишається неврегульованим питання щодо переліку спеціальностей та посад, роботу на яких слід відносити до стажу професійної діяльності у сфері права. Потребує додаткового обґрунтування скасування цензу осілості для кандидатів на посаду судді. Виникає питання щодо доцільності виокремлення чесноти доброчесності серед моральних якостей особи тощо.

Мета статті полягає в комплексному теоретичному та порівняльному аналізі визначення у чинній ст. 127 Конституції України та в редакції Закону вимог до кандидатів для призначення на посаду судді, розкритті проблем правового регулювання в даній сфері та розробці науково обґрунтованих пропозицій для вдосконалення чинного законодавства країни.

Ступінь розробленості проблеми. У науковій літературі питання, пов'язані з встановленням вимог до кандидатів на посаду судді, висвітлювали такі вчені, як В.Ф. Бойко, М.К. Закурін, М.І. Замковенко, С.В. Ківалов, В.М. Колесніченко, Р.О. Куйбіда, В.Т. Малярченко, І.Є. Марочкін, А.М. Марцинкевич, І.Л. Петрухін, І.Л. Самсін, В.В. Фесенко та ін.

Виклад основного матеріалу. Згідно із ч. 3 ст. 127 Конституції України на посаду судді кваліфікаційною комісією суддів може бути рекомендовано громадянина України не молодше 25 років з вищою юридичною освітою і стажем роботи у галузі права не менш як три роки, який проживає в Україні не менш як 10 років та володіє державною мовою.

Водночас дана стаття в редакції Закону визначає, що на посаду судді може бути призначений громадянин України, не молодший 30 та не старший 65 років, який має вищу юридичну освіту і стаж професійної діяльності у сфері права щонайменше п'ять років, є компетентним, доброчесним та володіє державною мовою. Законом можуть бути передбачені додаткові вимоги для призначення на посаду судді.

Важливою вимогою для кандидата на посаду судді є наявність вікового цензу. В порівнянні з чинною вимогою щодо віку для кандидата, який становить 25 років, Закон встановлює 30 років.

Це є цілком виправданим і заслуговує на увагу, оскільки з боку окремих науковців та юристів-практиків неодноразово висловлювалися міркування щодо необхідності підвищення вікового цензу до 30 років.

Також слід зазначити, що 30-річний ценз для призначення особи суддею встановлено у Грузії [4], Азербайджані [5], Латвії [6].

У своєму дисертаційному дослідженні О.М. Лагнюк [7], а також свого часу М.К. Закурін [8], М.І. Замковенко [9], В.М. Колесніченко [10], В.Т. Малярченко [11], І.Л. Петрухін [12, с. 110], І.Л. Самсін [13], В.В. Фесенко [14] виступали за необхідність підвищення вікового цензу з 25 до 30 років.

На наше переконання, безперечним є той факт, що посаду судді мають обіймати соціально та морально зрілі особи, які більшою мірою загартовані життєвими випробуван-

нями та досвідом роботи у галузі права, а також мають необхідний життєвий досвід для справедливої оцінки різних спірних ситуацій під час розгляду судових справ.

Новелою Закону є визначення максимально можливого віку для кандидата на посаду судді – «не старший 65 років».

Можливо, в цьому є певний смисл, але якщо проаналізувати законодавство провідних країн світу, то в багатьох із них закріплено імперативну вимогу про граничний вік кандидата на посаду судді.

Так, в Англії кандидат на посаду магістрату повинен бути не старше 60 років (граничний вік перебування на посаді – 70 років) [15, с. 15]. У Франції щодо осіб, які не мають п'ятирічного стажу роботи кваліфікаційної категорії в публічній службі, в т.ч. щодо випускників, встановлено граничний вік 27 років, а для осіб, котрі мають відповідний стаж роботи (практикуючі юристи, державні службовці, військовослужбовці), – 35 років. Для недержавних службовців віковий ценз становить не більш як 50 років [16, с. 125]. В Італії претендувати на суддівську посаду може особа не старше 30 років [15, с. 15].

Водночас ми залишаємося на позиції, що граничний вік кандидата на посаду судді недоцільно визначати з огляду на те, що вирішення питання про максимальний вік для кандидата на посаду судді має відбуватися стосовно кожної особи індивідуально, зважаючи на її досвід, бажання працювати та суб'єктивні фактори, в т.ч. стан здоров'я.

Ще однією вимогою для призначення особи на посаду судді згідно Закону є стаж професійної діяльності у сфері права, який має становити щонайменше 5 років, в той час як в чинній редакції ч. 3 ст. 127 Конституції України мова йде про вимогу щодо не менш як трьох років стажу у галузі права.

На нашу думку, волю законодавця щодо збільшення такого стажу з трьох до п'яти років можна пояснити тим, що оволодіння більш ґрунтовно знаннями, навичками та вміннями, необхідними для здійснення правосуддя, приходить з роками наполегливої, цілеспрямованої роботи.

Також варто зауважити, що, як і раніше нами було окреслено в попередніх публікаціях, так і станом на сьогодні мусимо констатувати, що досі залишається законодавчо неврегульованим питання видів професійної діяльності чи переліку посад, роботу на яких можна відносити до стажу роботи в галузі (сфері) права.

На окрему увагу заслуговує конституційна вимога щодо цензу осілості для кандидата на посаду судді.

Згідно з ч. 3 ст. 127 Конституції України на посаду судді може бути рекомендовано громадянина, який проживає в країні не менш як 10 років, водночас в Законі така вимога до кандидата на посаду судді взагалі відсутня.

Окремі науковці були прибічниками скасування такої вимоги.

Так, І.Б. Коліушко, Р.О. Куйбіда та Т.В. Руда зазначали: «...Відсутність цензу осілості сприятиме тому, щоб посаду судді змогли обійняти громадяни України, котрі деякий

час навчалися чи працювали за кордоном. Це дуже важливо з огляду на значно ширший світогляд тих, хто здобув освіту і в Україні, і за кордоном. На жаль, сьогодні в Україні таких суддів надто мало» [17].

Водночас І.Є. Марочкін та А.М. Марцинкевич, навпаки, наголошували на необхідності такої вимоги для кандидата на посаду судді, більш чіткого окреслення часових проміжків для вимоги проживання в країні не менш як 10 років.

Зокрема, І.Є. Марочкін вважає, що вимога щодо проживання в Україні протягом 10 років для кандидата на посаду судді матиме правовий сенс, якщо стосуватиметься безперервного проживання в країні протягом останніх 10 років перед призначенням, аніж у сукупності протягом життя. Перш за все, така позиція ґрунтується на тому, що проживання в державі повинно бути активним правовим зв'язком між громадянином і Україною, що знаходить свій вияв у їх взаємних правах та обов'язках [15].

А.М. Марцинкевич, у свою чергу, зазначає, що встановлення цензу проживання спрямоване на знання і розуміння суспільного життя в Україні, історичних умов, за яких приймався відповідний закон, культури і традицій народу безпосередньо перед вступом на посаду судді. Аналізуючи тлумачення часу проживання в Україні у взаємозв'язку з визнанням юридичної освіти, здобутої в іноземних державах, науковець робить висновок, що суддею може стати і особа, яка прожила перші 10 років в Україні, а далі мешкала і навчалась за кордоном. Тому до уваги має братися час проживання останні 10 років до призначення/обрання громадянина на посаду судді [18, с. 88–89].

Тобто, враховуючи вищенаведене, дискусія стосувалася неоднозначності трактування сформульованої в ч. 3 ст. 127 Основного закону вимоги стосовно того, що суддею може стати як особа, котра проживала в Україні протягом останніх 10 років, так і особа, яка проживала в країні не менше як 10 років протягом усього життя або перші 10 років.

Опублікований Закон знімає це питання взагалі, однак, навряд чи в когось виникнуть сумніви в тому, що проживання громадянина України на території своєї держави протягом тривалого часу дає змогу глибоко розуміти та перейматися проблемами українського суспільства, аналізувати вітчизняну судову практику.

Не можна оминати увагою ті новели Закону, які стосуються компетентності та добросовісності кандидатів на посаду судді.

Вважаємо, що категорія добросовісності чи то для кандидата на посаду судді, чи то для звичайної людини безперечно є досить складною, оціночною, а тому потребує глибоко філософського осмислення та трактування в межах окремого дослідження.

Зупинимось на такій визначеній Законом вимозі, як компетентність особи.

Так, сформульовану вимогу Закону стосовно того, що на посаду судді може бути призначений громадянин України, який є компетентним, можна витлумачити наступним

чином: по-перше, стаж професійної діяльності у сфері права щонайменше п'ять років не означатиме автоматично, що особа є компетентною; по-друге, стаж професійної діяльності у сфері права щонайменше п'ять років та компетентність особи є двома рівнозначними вимогами до кандидатів.

У ст. 42 Закону України «Про запобігання корупції» встановлено імперативну вимогу про те, що особи, зазначені у п. 1 ч. 1 ст. 3 цього Закону, зокрема уповноважені на виконання функцій держави, в тому числі професійні судді, сумлінно, компетентно, вчасно, результативно і відповідально виконують службові повноваження та професійні обов'язки [19].

У зв'язку з цим наявність компетентності є обов'язком професійних суддів.

Водночас на законодавчому рівні поняття компетентності відповідно до ч. 2 ст. 83 Закону України «Про судову систему і статус суддів» розглядається у зв'язку з процедурою кваліфікаційного оцінювання.

Так, критеріями кваліфікаційного оцінювання є: професійна компетентність (знання права, здатність проводити судові засідання та ухвалювати рішення), особиста компетентність (здатність виконувати обсяг роботи, самоорганізованість), соціальна компетентність (урівноваженість, стресова стійкість, комунікативність) та здатність підвищувати свій фаховий рівень і здійснювати правосуддя у суді відповідного рівня [20].

З іншого боку, у п. 5 ч. 1 ст. 2 Закону України «Про державну службу», норми якого хоча і не поширюються на суддів, однак міститься визначення професійної компетентності. Це здатність особи в межах визначених за посадою повноважень застосовувати спеціальні знання, уміння та навички, виявляти відповідні моральні та ділові якості для належного виконання встановлених завдань і обов'язків, навчання, професійного та особистісного розвитку [21].

В теорії професійна компетентність розуміється як поглиблене знання предмета; сукупність професійних знань і професійно значущих особистісних якостей, що детермінують самостійну й відповідальну діяльність людини; здатність та уміння виконувати певні професійні функції; прояв єдності професійної та загальної культури; інтегративна характеристика фахівця, що демонструє готовність та визначає його здатність успішно здійснювати професійну діяльність; як важливий компонент підсистеми професіоналізму діяльності. Компетентність не може бути ізольована від конкретних умов її реалізації, вона передбачає оволодіння людиною відповідними компетенціями. Компетентна у певній галузі людина володіє відповідними знаннями та здібностями, які дають їй змогу ефективно у ній діяти. Розглядати професійну компетентність необхідно у процесуальному аспекті, оскільки вона характеризується через діяльність і має динамічний характер [22].

М.С. Головань відзначає, що компетентність виступає в українській і російській мовах як якість, характеристика особи, яка дозволяє їй (або навіть дає право) вирішувати

певні завдання, виносити рішення, судження у певній галузі. Основою цієї якості є знання, обізнаність, досвід соціально-професійної діяльності людини. Цим самим підкреслюється інтегративний характер поняття «компетентність» [23].

Враховуючи викладене, можна зробити висновок, що Законом України «Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)» від 02 червня 2016 р., який набирає чинності 30 вересня 2016 р. (крім ч. 6 ст. 124 Конституції України в редакції цього Закону) загалом підвищуються вимоги до кандидатів на посаду судді, зокрема щодо вікового цензу й стажу у сфері (галузі) права. Водночас залишаються дискусійними питання, зокрема, щодо цензу осілості, вимоги доброчесності.

Висловлюємо сподівання, що з огляду на визначене в ч. 3 ст. 127 Конституції України (в редакції Закону) положення, що законом можуть бути передбачені додаткові вимоги для призначення на посаду судді, наявні проблемні питання правового регулювання у цій сфері будуть усунені новою редакцією Закону України «Про судоустрій і статус суддів» (проект Закону України «Про судоустрій і статус суддів» від 30 травня 2016 р. № 4734, прийнятий Верховною Радою України 02 червня 2016 р.) [24].

ЛІТЕРАТУРА:

1. Указ Президента України від 20 травня 2015 р. № 276/2015 «Про Стратегію реформування судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів на 2015-2020» // Урядовий кур'єр. – 26 травня 2015 р. – № 92.
2. Проект Закону про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя) від 25 листопада 2015 р. № 3524 в редакції від 26 січня 2016 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc34?id=&pf3511=57209&pf35401=37329>.
3. Закон України від 02 червня 2016 р. № 1401-VIII «Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)» // Голос України. – 29 червня 2016 р. – № 118.
4. Аналіз проекту Закону України «Про внесення змін до Конституції України щодо посилення гарантій незалежності суддів» (законопроект внесено до Верховної Ради Президентом України В. Януковичем) проведений Центром Разумкова від 7 жовтня 2013 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.razumkov.org.ua/.../Analiz_Zakonu_Ukrainy...
5. Конституція Азербайджана від 12 листопада 1995 р. // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://constitutions.ru/archives/202/>.
6. Закон Латвійської республіки «Про судову владу» від 15 грудня 1992 р. // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://constitutions.ru/archives/5655>.
7. Лагнюк О.М. Кадрове забезпечення судів загальної юрисдикції: адміністративно-правовий аспект : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.07 «Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право» / Лагнюк О.М.; Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка. – Київ, 2015. – 20 с.
8. Закурін М.К. Призначення судді Господарського суду на посаду вперше: здобутки і проблеми / М.К. Закурін // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://court.gov.ua/sud5024/9/36/>.
9. Замковенко М. Раніше всі боялися КДБ, а зараз – прокуратуру. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://obozrevatel.com/interview/59786-mikola-zamkovenkoranishe-vsi-boyalisya-kdb-a-zaraz-prokuraturu.htm>.
10. Голова ВРЮ В. Колесниченко пропонує підвищити віковий ценз для суддів. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://yurincom.com.ua/legal_news/golova_vriu_v_kolesnychenko_proponuie_pidvyshchyty_vikovyi_tsenz_dlia_suddiv_publication/.
11. Малайченко В.Т. «У Конституції слід записати: за вплив на суддю настає відповідальність, передбачена законом» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zib.com.ua/ua/12693-vasil_malyarenko_u_konstitucii_slid_zapisati_za_vplyv_na_sud.html.
12. Петрухін І.Л. Правосуддя: время реформ / І.Л. Петрухін. – М. «Наука». – 1991. – 208 с.
13. Самсін І.Л. Судити повинна чесна, порядна людина, а не бездушний, хамовитий, хоча й висококваліфікований юрист / І.Л. Самсін // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.vkksu.gov.ua/ua/about/zmi-pro-identifikaciyu-golova-vkksu-igor-samsin-suditi-povinna-chesna-poryadna-ludina-a-ne-bezdushniy-hamovityi-hocha-y-visokokvalifikovaniy-urist/>.
14. Фесенко В. Конституційна реформа спростить звільнення суддів-корупціонерів [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.pic.com.ua/konstytutsijnareforma-sprostyty-zvilnennya-suddiv-korruptsioneriv.html>.
15. Марочкін І.С. Добір кандидатів на посади суддів / І.С. Марочкін // Інформаційний вісник Вищої кваліфікаційної комісії суддів України. – 2007. – № 1(2). – С. 12–34.
16. Фулей Т.І. Підготовка професійних суддів у Франції / Т.І. Фулей // Право України. – 2005. – № 4. – С. 124–128.
17. Коліушко І.Б., Куйбіда Р.О., Руда Т.В. Судова влада у фокусі конституційної реформи / [І.Б. Коліушко, Р.О. Куйбіда, Т.В. Руда] // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.pravo.org.ua/2010-03-07-18-06-07/lawreforms/1098-the-judiciary-in-the-constitutional-reform-focus-ua>.
18. Марцинкевич А.М. Удосконалення добору кадрів на суддівській посаді – один із шляхів реформування судової системи України: дис. ... кандидата юрид. наук : спец. 12.00.10 «Судоустрій; прокуратура та адвокатура» / Марцинкевич А.М. – Львів, 2012. – 214 с.
19. Закон України від 14 жовтня 2014 р. № 1700-VII «Про запобігання корупції» // Голос України. – 25 жовтня 2014 року. – № 206.
20. Закон України від 07 липня 2010 р. № 2453-VI «Про судоустрій і статус суддів» // Голос України. – 03 серпня 2010 року. – № 142.
21. Закон України від 10 грудня 2015 року № 889-VIII «Про державну службу» // Голос України. – 31 грудня 2015 р. – № 250.
22. Мудрик А.Б. Професійна компетентність державних службовців: теоретико-емпіричний аналіз феномену [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://esnuir.eenu.edu.ua/bitstream/123456789/603/1/ПРОФЕСІЙНА%20КОМПЕТЕНТНІСТЬ%20ДЕРЖАВНИХ%20СЛУЖБОВЦІВ%20ТЕОРЕТИКО-ЕМПІРИЧНИЙ%20АНАЛІЗ%20ФЕНОМЕНУ.pdf>.
23. Головань М.С. Компетенція і компетентність: досвід теорії, теорія досвіду [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://uabs.edu.ua/images/stories/docs/K_VM/Holovan_03.pdf.
24. Проект Закону про судоустрій і статус суддів від 30 травня 2016 р. № 4734 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=59259.